

VILKMERGĖS KULTŪROS LOPŠYS

Metų sukaktys

Sukanka 90 metų, kai 1930 m. birželio 15 d. Kulniškių kaime, Ukmergės rajone, gimė Antanas Dikčius, inžinierius mechanikas, ekonomistas, habilituotas socialinių mokslų daktaras. Mirė 1996 m. vasario 1 d.

Sukanka 115 metų, kai 1905 m. birželio 18 d. mirė Kazimieras Katinas (gimė 1852 m. kovo 16 d. Lyduokių parapijoje), kryždirbys, prisidėjo prie draudžiamos spaudos platinimo.

Sukanka 120 metų, kai 1900 m. birželio 28 d. Žvygonių kaime, Ukmergės rajone, gimė Antanas Rukša, Lietuvos kariuomenės savanoris, vertėjas, literatūros tyrinėtojas. Išvertė Sofoklio dramų, Vergilijaus kūrinių, paskelbė straipsnių apie antiikinę renesanso, klasicizmo literatūrą, parašė atsiminimų. Mirė 1980 m. vasario 20 d. Augsburgėje (Vokietija).

Sukanka 115 metų, kai 1905 m. birželio 29 d. Jočiūnų kaime, Panevėžio rajone, gimė Petras Tarabilda, dailininkas, grafikas, knygų iliustratorius, dėstė dailę Ukmergės mokytojų seminarijoje, pirmasis Ukmergės kraštotyros muziejaus vadovas. Mirė 1977 m. kovo 5 d. Vilniuje.

Ukmergės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Žydų kultūrinis palikimas – miesto architektūra

Vienas iš žydų architektūros statinių – Roznblumo žydų našlaičių namai.

Gedimino Nemunaičio nuotr.

Kiekvieną dieną keliaudami Ukmergės senamiesčio gatvėmis tikrai retai susimąstome apie tai, kada ir kieno rankomis bei kokių tikslu buvo pastatytas vienas ar kitas pastatas. O juk daugelis mūsų senamiesčio statinių yra čia kadais gyvenusios žydų bendruomenės istorinis palikimas.

Vienas iš žydų architektūros statinių – Roznblumo žydų našlaičių namai, kituose šaltiniuose – Ukmergės žydų našlaičių Roznblumo vardo namų draugija.

Jos tikslas buvo rūpintis beturčiais,

abiejų lyčių žydų našlaičiais ir auklėti juos žydų tautos ir tikybos dvasia.

Istoriniai šaltiniai byloja, kad namai įkurti apie 1922 m. turtingų Amerikos žydų Roznblumų šeimos lėšomis.

Tarp draugijos steigėjų minimi Rapolas Gruškinas, Šepselis Linas, Leiba Zibucas, Nechama Levitienė, Abraomas Slonimskas, Ona Bandienė.

Iš skirtingų šaltinių ir rėmėjų našlaičių namų išlaikymui būdavo surenkama nuo 20 iki 60 tūkst. litų, nemaža dalis šių lėšų – iš JAV.

1929 m. draugijai priklausė 220 narių. Jais galėjo būti visi pilnameistės sulaukę asmenys. Pajamas draugija galėjo gauti iš mėnesinių narių mokesčių, paaukojimų, lėšų iš koncertų, taip pat iš žydų bendruomenės, savivaldybės tarybos, visuomeninių organizacijų ir įstaigų.

Į našlaičių namus priimdavo vaikus nuo 6 metų, jie čia išbūdavo iki 14 metų, kartais – ilgiau. Išimtiniais atvejais būdavo priimami ir ne našlaičiai – beturčių tėvų vaikai. Namuose nuolat gyveno apie 40 vaikų.

Dar apie 15 gyvendavo šeimose. Draugijos valdyba sprendavo ko ir kur turi mokytis jų auklėtiniai, globodavo juos iki 17 metų. Našlaičių namams vadovavo A. Ziztovas.

Našlaičiai mokėsi skaitymo ir rašymo, bet pagrindinis dėmesys skirtas amatų mokymui: batsiuvystei, šaltkalvystei, siuvimui.

Valdybos nutarimu gabūs našlaičiai galėjo būti siunčiami tolimesniai mokslui ar amatui įgyti.

Draugijos įkūrėjas M. Roznblumas – žydas, gimęs Ukmergėje, buvęs našlaičiu ir vaikystėje patyręs daug vargo. Išvykęs į JAV, jis praturtėjo ir nutarė įkurti našlaičių prieglaudą tokio pat likimo vaikams.

M. Roznblumas kasmet siūsdavo lėšų iš Amerikos našlaičių namų išlaikymui, o kitą dalį lėšų

skirdavo savivaldybė.

Pastatas buvo pastatytas pagal inžinieriaus B. Klingo projektą. 1926 m. dalis pastato rekonstruota į salę su scena.

1927 m. joje pradėjo veikti kino teatras, kurio pelnas buvo skiriamas našlaičių namų išlaikymui. 1940 m. vasarį draugijos turtas ir pastatai buvo konfiskuoti sovietinės valdžios, našlaičių namai suvalstybinti.

1927 m. pastate buvo atidarytas kino teatras „Lyra“. Pelnas buvo skiriamas našlaičių namų išlaikymui.

1938 m. našlaičių namų pastatas rekonstruotas ir atidarytas kino teatras „Pasaka“.

Lietuvą okupavus sovietams, 1940 m. našlaičių namai buvo uždaryti.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, vokiečiai juos suvalstybino. Visa žydų bendruomenė holokausto metu buvo žiauriai išžudyta.

Sovietmečiu šiame pastate įkurtas kino teatras „Tėvynė“.

Šiandien čia veikia kavinė, šalia įsikūrusi neįgaliųjų organizacija. Kino teatro vietoje įsikūrusi dėvėtų drabužių parduotuvė.

Parengė Vilma Nemunaitienė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Buvusi žydų ligoninė žavi išskirtine architektūra

Išskirtinis žydų kultūrinis palikimas – Vytauto gatvėje stovėjusi žydų ligoninė.

Gedimino Nemunaičio nuotr.

Išskirtinis žydų kultūrinis palikimas miesto architektūros kontekste – Vytauto gatvėje stovėjusi ligoninė.

Pirmą kartą žydų ligoninė Ukmergėje dokumentuose buvo paminėta 1808 m., tačiau vėlesniuose dokumentuose ji nebeminima.

1825 m. keli turtingi žydai sukūrė Ligoninės broliją, kuri įsteigė ligoninę ir pirtį, vaistinę, skerdyklą, mėsos prekyvietę. Pastarųjų įstaigų pelnas buvo skiriamas ligoninės išlaikymui.

1838 m. žydų ligoninėje dirbo gydytojas ir tarnautojai, 1840 metais joje gydyta 320 vyrų ir 15 moterų. 1855 m. – 205 vyrai, 124 moterys. Ligoninės išlaikymui žydų bendruomenė skyrė 630 sidabrinių rublių metams.

1893–1895 metais buvo statomas naujas mūrinis žydų ligoninės pastatas, pagalbiniai ligoninės pastatai.

Šiems darbams Ukmergės žydų bendruomenė skyrė virš 20 000 rublių. 1915 m. žydų ligoninės vedėju buvo gydytojas D. Saspiras, viršininku – I. Losis. 1919 m. vasarą, atkuriant Lietuvos valstybę, naujoji miesto savivaldybė perėmė ligoninės išlaikymą savo žinion.

Tuo metu ligoninei vadovavo gydytojas L. Klingas. 1921 m. ligoninė buvo grąžinta žydų bendruomenei, tačiau į ją buvo guldomi visi miesto ir apskrities ligoniniai. Už gydymą mokėjo miesto ir apskrities savivaldybės. Iki sovietinės okupacijos ligoninės

išlaikymu rūpinosi labdaros draugija „Ezro“. 1941 m. kovo mėnesį ligoninė nacionalizuota. 1941 m. birželį kartu su kitais žydų bendruomenės inteligentijos atstovais nužudytas ligoninės vyr. gydytojas L. Klingas.

Tarybiniais laikais ir kurį laiką atkūrus nepriklausomybę, šiame pastate gydyti infekcinėmis ligomis sirgę pacientai.

Dabar vienoje pastato dalyje įsteigtas psichikos ligomis sergantiems žmonėms skirtas centras, kitoje – Užimtumo tarnyba.

Pagal Ukmergės kraštotyros muziejaus medžiagą parengė Vilma Nemunaitienė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Apie žydišką politiką – prieškario spaudoje

„Ukmergės miesto gyventojai mėgsta lenkiškai kalbėti, nors miesto apylinkės grynai lietuviškos. Ukmergės lenkiškumas paviršutinis, nebėra tipingų lenkų ir karštų endekų. Jei spręsti sulig rinkimais į miesto Tarybą, tai žydų bus kiek daugiau kaip krikščionių.“

Kadangi mieste skaitosi gyventojų daugiau kaip 10 000, tai miestas valdosi apskrities teisėmis. (...) Sulig buvusios tarybos sąstatu, miesto veidas taip atrodė: 19 vietų turėjo žydai, tai bus pirkliai, amatininkai, namų savininkai; 7 vietos – lenkai namų savininkai ir stambieji ūkininkai, ir 9 vietos – lietuviai – valdininkai, ūkininkai, amatininkai ir darbininkai.

Buvusioji miesto valdyba buvo sudaryta koalicijos pamatais: lietuvių frakcijai davė burmistrą, o žydai ir lenkai – po vieną val-

dybos narį. (...) Lietuviai miesto valdybos veikimu, tikriau neveiklumu, baisiai pasipiktinę ir iš tikrųjų yra kuo piktintis: gatvės nešvarios, šaligatviai suirę, sodai apleisti, kuro ir maisto produktų kainos nenormaliai didelės, visam mieste dėl 12 000 gyventojų vos tik 4 pradamosios mokyklos ir lietuvių mokykla taip prikimšta, kad vaikai dviviečiuose suoluose sėdi po keturis ir net ant palangių, miestas neturi salės, bet yra 24 smuklės.

Miesto ūkis vedamas savotiškai. Sėdi valdybos narys, žydų frakcijos atstovas p. Goldbergas, apsisodinęs sūnumi ir žentu, ir veda visas pinigines operacijas ir statistikos žinias, kadangi p. Goldbergas senas miesto gyventojas, tai jis miestą gerai žino ir jam nereikia sistematizuotų statistikos žinių: kam dar popierius

gadinti, kai ir taip jis žino, kas kur gyvena, kiek turi ir ką veikia? Ir jei tarybos posėdy p. Goldbergo paklausi žinių, tai jis duos iš savo galvos, sulig reikalu: jei nori prie dviejų aptiekų atidaryti trečią, tai gyventojų bus daugiau kaip 12 000; jei reikia paskolą išskirstyti – tai tik 8 000. O jei kas paabejotų, kad miestas neteisėtai naudojasi apskrities teisėmis, tai gali patvirtinti, kad miesto gyventojų nemažiau kaip 10 000.

Bet kiek gyventojų iš tikrųjų yra mieste, tai gal niekas nežino, nors buvo gyventojai surašinėjami kelis kartus. Jei reikia paskirstyti mokesčius, tai krautuvelių vos tėra 300, o kai geras ūpas ir apie mokesčius nekalbi, tai arti 500.

Buvusioji miesto taryba ir valdyba labai dideli patriotai, kad prišiemė išpirkti paskolos (valstybės)

300 000 auks., o miestas iki šiol vos 30 000 auks. išpirko.

Paskutiniai rinkimai davė tokius pat vaisius, tik tas skirtumas, kad rinkimuose dalyvavo „darbininkų“ sąrašas, kuris gavo dvi vietas, todėl likusios vietos taip pasiskirstė: žydai gavo 17, lenkai – 6, lietuviai – 10, kalbant apie lietuvių frakciją, turiu omeny ne tiek kalbą, kiek dvasią.

P. Dirmontas taip nepopuliarus mieste, kad nei viena grupė nedrįso išstatyti jo kandidatūros į miesto tarybą.

Žydai taip pamilo p. Dirmontą ir jo tvarką, kad būtinai nutarė vėl išrinkti jį į burmistrus. Mat žydams p. Dirmontas tuo brangus, kad būdamas lietuviu, gali būti iškaba ir nekliudyti pirkliais „gešeftą“ varyti. Žydai paragavę valdžios ir turėdami tokią brangenybę, kaip p.

Dirmontas, būdami taryboje daugumoje, darosi drąsesni, su lietuvių frakcija nenori turėti nieko bendro, net, susitarę su lenkais, neįsileidžia į valdybą nario iš lietuvių frakcijos.

Į miesto valdybą tik trečiame posėdy tapo išrinkti: burmistru – p. Dirmontas, nariais – žydų frakcijos buvusios valdybos narys p. Goldbergas ir lenkų frakcijos p. Radvilavičius, caro laikų miesto darbuotojas ir greta mandagumo niekuo nepasižymėjęs.“

(„Laisvė“, 1921 08 21)

Ištrauka iš knygos „Ukmergės žydų bendruomenės istorija“, sudarytojas Julius Zareckas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

